

René
VAN LOON

TE GAST IN DE KERK

ZO BELEVEN BEZOEKERS
VAN BUITEN DE KERK
EEN DIENST

René van Loon

TE GAST IN DE KERK

*Zo beleven bezoekers
van buiten de kerk een dienst*

KokBoekencentrum Uitgevers • Utrecht

WOORD VOORAF

Dit boek is een gezamenlijk project. Er is aan meegewerkt door meer dan tweehonderd personen. In het kader van het onderzoek ‘Kerk door de ogen van de gast’ gingen 152 mensen ergens in Nederland naar een kerkelijke bijeenkomst. Na afloop vulden ze een uitgebreide vragenlijst in. Naast deze 152 mensen hebben nog vele anderen aan het onderzoek meegewerkt, onder meer de vertegenwoordigers van landelijke kerkelijke organisaties die de informatie doorgaven aan de plaatselijke kerken in hun achterban, en de leidinggevenden in plaatselijke kerken die meededen. In het dankwoord, achter in het boek, worden alle medewerkers genoemd.

Voor mij als onderzoeker was het een fantastisch project om aan te werken. Ik heb er enorm van genoten om alle vragenlijsten door te nemen. Het viel me op hoe eerlijk de vragen werden beantwoord, en hoeveel tijd veel van de respondenten genomen hebben om uitgebreid hun ervaringen weer te geven. Ik ben ervan overtuigd dat deze groep deelnemers met hun reacties aan de kerk in Nederland een heel waardevol cadeau gegeven hebben, en ik vind het een eer om dat cadeau te mogen doorgeven.

Dit boek bevat erg veel citaten, want het leek me waardevol om de deelnemers vooral veel zelf aan het woord te laten. Bij het doorgeven van hun woorden heb ik taalkundig hier en daar wat aangepast om zinnen beter lopend te maken, zonder daarbij iets aan de inhoud te veranderen. Ook heb ik de officiële voorkeurspelling aangehouden. Bijbelcitaten zijn ontleend aan de Herziene Statenvertaling, tenzij anders aangegeven. De naam van God heb ik, vanwege de eenduidigheid, steeds gespeld als ‘HERE’.

Het liefst had ik alle teksten uit alle vragenlijsten in dit boek opgenomen, maar dat kon niet. Natuurlijk moest ik keuzes maken. Daarbij heb ik geprobeerd het totaalbeeld zo eerlijk mogelijk weer te geven, niet positiever en ook niet negatiever. Als je zelf, als lezer, kerkelijk betrokken bent, zul je soms even moeten slikken en op andere momenten aangenaam verrast worden. Als je dit boek leest en niet kerkelijk betrokken bent, zul je je misschien verbazen over alle verschillende ervaringen. Ik hoop dat het je belangstelling aanwakkert naar wat er in al die kerkgebouwen gebeurt. Want dat is de moeite waard, blijkt uit wat de 152 deelnemers hebben meegemaakt.

Datgene wat de deelnemers aanreiken, is het waard om in plaatselijke kerken goed te worden overwogen, door leidinggevenden en door andere geïnteresseerden. Achter in het boek zijn vragen voor verwerking en bespreking opgenomen, die daarbij kunnen helpen. Daarnaast geeft de QR-code op de colofonpagina, voorin dit boek, toegang tot een 'gereedschapskist' met bruikbare materialen voor plaatselijke kerken die zelf een onderzoek willen uitvoeren naar hun gastvrijheid. Op die manier kan het boek, naar ik hoop, waardevolle gesprekken opleveren in parochiebesturen, kerkenraden, oudstenraden, missionaire commissies, welkomstteams enzovoorts en een aanzet geven tot plaatselijk beleid. Mooi om samen het cadeau, dat de deelnemers hebben geschonken, uit te pakken.

Rotterdam, najaar 2024
René van Loon

VAN TESTPANEL TOT ONDERZOEK

‘Wij zijn een open, gastvrije gemeenschap.’

‘Iedereen is welkom in onze kerk.’

‘In onze gemeente staan we open voor alle mensen.’

Zinnen zoals deze kun je vinden op de websites van veel plaatselijke kerken. En het klopt ook: de meeste kerkleden zijn blij als er een onbekende gast binnenkomt. Maar ervaart de gast dat zelf ook op die manier? Wat is zijn of haar beleving? En hoe komt de gast zover om de drempel van de kerk over te gaan? In de praktijk blijkt lang niet iedereen te weten dat kerkdiensten openbare samenkomsten zijn, vrij toegankelijk voor iedereen. Heel wat mensen hebben het beeld dat vieringen alleen toegankelijk zijn voor leden van de kerk.

Hoe reageren bezoekers op de diensten?

Als gemeente in Rotterdam wilden we in 2015 weleens weten hoe gasten onze diensten zouden ervaren. Onze wijkgemeente, De Samaritaan in Rotterdam-Centrum, onderdeel van de Protestantse Kerk in Nederland, heeft elke zondag diensten om 10.00 en om 17.00 uur en maakt gebruik van twee kerkgebouwen. De meeste diensten vinden plaats in de Opstandingskerk, een gebouw uit 1961. De middagdiensten in de zomer vinden plaats in de Laurenskerk, de Grote Kerk van de stad. Tegen de tijd dat de diensten beginnen, is het druk in het stadscentrum. Veel mensen willen graag een kijkje nemen in de kerk. Juist dan is het mooi om mensen uit te nodigen voor de dienst. Om die reden hebben elke zomer enkele middagdiensten een speciaal karakter als themadienst. De laatste jaren noemen we deze diensten ‘Laurens Live’-diensten.

Om erachter te komen hoe deze diensten overkomen op niet-kerkelijk betrokken bezoekers, nodigden we mensen uit om deel te nemen

aan een ‘testpanel’ door zo’n dienst bij te wonen en daarover een vragenlijst in te vullen. We stuurden persberichten rond, die onder andere werden geplaatst door het Algemeen Dagblad (editie Rijnmond) en door een huis-aan-huis-krant. Vooraf wisten we niet of iemand hierop zou reageren, maar tot onze vreugde gaven twaalf mensen zich op. Via persoonlijke uitnodigingen door gemeenteleden kwamen daar nog vier mensen bij. Zo bestond het testpanel uit zestien personen, waarvan drie mensen zelfs twee diensten bijwoonden.

Verschillende mensen reageerden heel positief op het idee om zo’n testpanel samen te stellen. Zo schreef iemand: ‘Ik heb in het AD het oproepje gelezen aan niet-kerkelijke vrijwilligers om hun mening te geven over een themadienst en ik doe hier graag aan mee. Ik ben een 23-jarige Rotterdamse en zelf atheïst, maar wel met interesse voor en een open blik naar de kerk. Ik vind het leuk om als niet-gelovige ook eens uitgenodigd te worden, ik denk dat er ook onder atheïsten wel behoefte is aan een sociale gemeenschap waarin grote thema’s besproken worden zoals dat in de kerk plaatsvindt. Ik ben benieuwd naar de dienst.’

Een andere reactie luidde als volgt: ‘Een kerkdienst maakt me al langer nieuwsgierig. Ik had altijd het idee dat het een gevestigde gemeenschap is waar veel vaste gewoonten en gebruiken zijn. Hier zomaar bij aansluiten zou ik niet zo snel doen. Daarom was deze uitnodiging fijn. Gewoon kunnen komen, welkom zijn, niet gehinderd door enige kennis. Ik was best een beetje zenuwachtig vanmiddag. Hoe zal het zijn? Het luiden van de klokken en dan naar binnen mogen lopen vond ik bijzonder. Dat had ik niet eerder gedaan. Mijn vader riep vroeger altijd “kom dan, kom dan” op de maat van de kerkklokken. Maar we gingen nooit naar binnen. Hier moest ik aan denken. Bijzonder moment dus.’

Het werken met een testpanel bleek op verschillende manieren ruimte te creëren.

- (a) Het was een heel laagdrempelige uitnodiging: we vroegen hiervoor júst mensen die niet bekend zijn met de kerk. Bovendien zijn veel mensen bereid om te helpen, ook om de kerk te helpen. Dat geeft ruimte om de stap te zetten naar een kerkelijke bijeenkomst.
- (b) Door mensen om feedback te vragen straalt je uit dat je het belangrijk vindt wat de gast van een dienst vindt. Je geeft aan bereid te zijn om je eigen ideeën tegen het licht te houden en

een panel kritisch te laten kijken naar je eigen functioneren. Zo laat je zien ruimte te willen geven aan hun inbreng. Onze gasten bleken dat te waarderen.

- (c) Door de adviezen van de panelleden serieus te nemen konden we in onze diensten ruimte creëren voor nieuwe gasten en hun meer het gevoel geven welkom te zijn.

De reacties van het testpanel

Hoe reageerden de panelleden op de diensten? De meeste panelleden gaven aan dat zij achteraf het bezoeken van de dienst een positieve ervaring vonden, twee personen reageerden met gemengde gevoelens.

Op de vraag hoe men vooraf aankeek tegen het bezoeken van een kerkdienst, antwoordden de meeste mensen met woorden als 'benieuwd' en 'nieuwsgierig'. Een enkeling kwam met een kritisch gevoel of een mengeling van nieuwsgierigheid en weerstand vanwege de mogelijkheid dat de preek irritatie zou opwekken. Ook werd de onbekendheid met de gebruiken in de kerk als drempel genoemd.

Veel mensen voelden zich welkom. Twee mensen voelden vervreemding toen de kerkenraadsleden binnenkwamen en op de voorste rij met hun rug naar de gemeente gingen zitten. Het kerkgebouw werd algemeen heel mooi gevonden, maar een enkeling vond het te groot voor de circa 200 bezoekers. De preek werd ervaren als toegankelijk. Op de vraag of men het verhaal geloofwaardig vond, waren de antwoorden uiteenlopend en genuanceerd: de één zei volmondig ja, de ander vond het slechts gedeeltelijk geloofwaardig voor iemand die zelf geen christen is. Wat vooral heel uiteenlopende reacties opriep, was de orgelmuziek en het zingen van de psalmen en gezangen. Ongeveer de helft vond dit echt heel mooi, de andere helft kon het niet waarderen.

Wat leerden we als gemeente van het testpanel? Het panel leerde ons met andere ogen naar onze diensten te kijken. Sommige dingen waren heel eenvoudig te wijzigen, zoals de manier waarop de kerkenraadsleden binnenkwamen. Verder kwam er naast orgelmuziek ook pianomuziek. Maar we leerden nog iets anders, namelijk dat er meer mensen zijn dan we vaak denken die het boeiend vinden om een dienst bij te wonen. Tot onze verrassing waren er zelfs vier mensen die aangaven behoefte te hebben aan een vervolg, zoals deelname aan een oriëntatiecursus christelijk geloof.

Voor ons als gemeente was het een oefening in het ruimte maken, en voor veel van de panelleden was het, naar zij zelf aangaven, een positieve belevenis. Een win-winsituatie dus.

Een breder onderzoek

Sinds de ervaring met het testpanel heb ik regelmatig de gedachte gehad dat het goed zou zijn om zo'n onderzoek op grotere schaal te doen. Dat idee kwam weer boven toen ik me ging voorbereiden op mijn studieverlof in 2024. De Protestantse Kerk geeft predikanten de ruimte om eens per vijf jaar zeven weken aan een zelfgekozen studieonderwerp te besteden. Het leek me uitermate leerzaam om ervaringen te verzamelen van niet kerkelijk betrokken mensen die als gast een kerkelijke bijeenkomst bezoeken, ergens in Nederland, in wat voor type kerk dan ook. Dit plan heb ik, met hulp van Boven en van heel veel mensen, kunnen realiseren, en dit boek is daar de weerslag van. Het onderzoek kreeg als titel 'Kerk door de ogen van de gast'. Van september 2023 tot april 2024 gingen overal in het land, van Terneuzen tot Leeuwarden, mensen naar een kerk om daar een bijeenkomst mee te maken en daarover een vragenlijst in te vullen. Dat alleen al vond ik heel bijzonder: de bereidheid van mensen om dat te doen, om tijd vrij te maken, meestal op zondagmorgen, en om geduldig alle vragen door te akkeren. Als ik daarover nadenk, raakt me dat steeds weer.

Opzet van dit boek

Natuurlijk popel ik om de resultaten van het onderzoek door te geven. Maar ik maak even pas op de plaats voor de vraag waarom je eigenlijk zo'n onderzoek zou willen doen. Wat is het belang ervan? Wat wil ik ermee bereiken? Is er een Bijbelse basis voor, een reden om gasten uit te nodigen en naar hun ervaringen te vragen? Hoe zien we als kerk eigenlijk niet-kerkelijke gasten? Over die vragen gaan de hoofdstukken 2 en 3. Eerst zullen we verkennen op welke manier er in de Bijbel wordt gesproken over gastvrijheid. In het bijzonder kijken we naar de vraag in hoeverre gasten welkom zijn in de liturgie en de eredienst (hoofdstuk 2). Daarna kijken we naar enkele momenten in de vroegere en in de recente kerkgeschiedenis, met name van ons land. Hoe was en is het gesteld met de openheid voor gasten in de eredienst (hoofdstuk 3)?

Vervolgens zet ik in hoofdstuk 4 uiteen hoe het onderzoek is opgezet. In hoofdstuk 5 zal ik een profiel schetsen van de groep deelnemers aan het onderzoek. En pas daarna, in de hoofdstukken 6 tot en met 11, komen de resultaten aan bod. Wie daar nieuwsgierig naar is, kan natuurlijk eerst die hoofdstukken lezen. Maar de achtergronden in de hoofdstukken 2, 3, 4 en 5 zijn wel bepalend voor de manier waarop het onderzoek vorm heeft gekregen. Daarom zou mijn suggestie zijn, ook voor wie nu benieuwd is en doorbladert naar hoofdstuk 6, om toch ook deze vier hoofdstukken te lezen, vooraf of naderhand.

In hoofdstuk 12 trek ik een aantal conclusies en doe ik op basis van dit onderzoek verschillende aanbevelingen. Ten slotte volgen gespreksvragen en een woord van dank.

Tussen de hoofdstukken door zijn vier interviews te lezen. In drie interviews vertellen enkele vertegenwoordigers van plaatselijke kerken waarom ze met dit onderzoek hebben meegedaan en wat het hun kerk aan inzichten heeft opgeleverd. In het laatste interview geeft Stefan Paas, hoogleraar missiologie, zijn reactie op het onderzoek in dit boek.

Drie stromingen

Tot slot van dit hoofdstuk nog een paar opmerkingen over termen die ik in dit boek gebruik. Heel globaal zie ik in de kerk in Nederland drie hoofdstromingen, die ik in dit boek aanduid als ‘katholiek’, ‘protestants’ en ‘evangelisch’.

Onder de ‘katholieke’ stroming versta ik met name de Rooms-Katholieke Kerk. Het woord ‘katholiek’ sluit aan bij het algemeen spraakgebruik, al besef ik dat het woord ‘katholiek’ ook de andere kerken omvat die staan in de lijn van het klassieke christelijke belijden.

Onder ‘protestants’ versta ik alle ‘gevestigde’ kerken die staan in de lijn van de Reformatie. ‘Protestantse’ kerken waaruit gemeenten aan dit onderzoek hebben meegewerkt, zijn de Protestantse Kerk in Nederland, de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Nederlandse Gereformeerde Kerken en de Hersteld Hervormde Kerk. Daarnaast hebben pioniersplekken deelgenomen die verwant zijn aan deze kerken en aan de Gereformeerde Gemeenten.

Onder ‘evangelische’ gemeenten versta ik in dit onderzoek plaatselij-

ke kerken die zich ‘evangelische gemeente’ noemen, ‘pinkstergemeente’ of ‘baptistengemeente’ en gemeenten die hieraan verwant zijn, met als kenmerk dat alleen volwassenen gedoopt worden. Ik realiseer mij dat de theologie van gemeenten binnen deze evangelische stroming feitelijk protestants van aard is. Toch is er wel genoeg verschil tussen de ‘protestantse’ stroming en de ‘evangelische’ stroming om deze twee in dit onderzoek te onderscheiden.

In deze stromingen worden verschillende woorden gebruikt om de eredienst op zondagmorgen mee aan te duiden. Katholieken spreken meestal over een ‘viering’, protestanten over een ‘kerkdienst’, evangelischen over een ‘samenkomst’. In dit boek gebruik ik vaak als algemene term het woord ‘bijeenkomst’, soms ook ‘eredienst’, al zal ik ook de andere benamingen wel gebruiken.

Vanwege deze drie stromingen zijn er drie soorten deelnemers aan dit onderzoek. Deelnemers die te gast zijn geweest in een katholieke viering kan ik natuurlijk niet aanduiden als ‘katholieke deelnemers’, omdat zij meestal zelf niet katholiek zijn. Het is te omslachtig om steeds te spreken over ‘deelnemers die te gast zijn geweest in een katholieke viering’, vandaar dat ik deze deelnemers aanduid als RK-deelnemers. Zo duid ik deelnemers die een protestantse kerkdienst hebben bezocht aan als PT-deelnemers, en deelnemers die in een evangelische samenkomst zijn geweest als EV-deelnemers.

GASTVRIJHEID IN DE BIJBEL

Gast aan tafel

Door de hele Bijbel heen wordt gastvrijheid gezien als een uiterst belangrijke kernwaarde, zoals dat nog steeds het geval is in het Midden-Oosten. In Genesis 18 komen we hier al een frappant voorbeeld van tegen. Drie mannen komen op bezoek bij Abraham. Als Abraham hen ziet, loopt hij hen snel tegemoet, buigt zich voor hen neer, en zegt tegen de belangrijkste van de drie: 'Mijn heer, als ik nu genade gevonden heb in uw ogen, ga dan uw dienaar toch niet voorbij. Laat er toch wat water gebracht worden; was dan uw voeten, en rust wat uit onder de boom. Dan zal ik een stuk brood halen, zodat u op krachten kunt komen; daarna kunt u verdergaan. Daarom bent u immers bij uw dienaar langsgeslagen' (vers 3-5). Als de mannen op de uitnodiging van Abraham ingaan, loopt hij snel naar de tent van Sara en zegt: 'Haast je! Kneed drie maten meelbloem en maak er koeken van' (vers 6). Hoogstpersoonlijk gaat Abraham een kalf uitzoeken, dat er goed en mals uit ziet, en laat dat door een knecht bereiden. Hij zet het zijn gasten voor, samen met boter en melk. Vervolgens lezen we: 'Terwijl hij bij hen onder de boom stond, aten zij.' Kennelijk hoort het bij het protocol dat je als gastheer blijft staan, terwijl je gasten eten. Je 'staat' letterlijk 'klaar' om hen te bedienen.

Een ander voorbeeld van gastvrijheid is te vinden in Richteren 13. De ouders van Simson krijgen een man op bezoek, van wie ze eerst niet goed weten wat voor iemand hij is. Als hij voor de eerste keer verschijnt, is alleen de vrouw van Manoach aanwezig. Hij vertelt haar dat ze een zoon zal krijgen en hij geeft verschillende aanwijzingen voor de manier waarop ze die zoon moet verzorgen. Meteen na het brengen van zijn boodschap is de mysterieuze man verdwenen. Als hij voor de tweede keer aan haar verschijnt, haalt ze snel haar man

erbij. Als de onbekende een toelichting heeft gegeven op zijn eerdere boodschap, zegt Manoach: ‘Wij zouden graag zien dat U nog bleef, zodat we voor U een geitenbokje kunnen klaarmaken’ (vers 15, NBV21). De vreemdeling blijft inderdaad nog te gast bij Manoach en zijn vrouw, maar hij geeft aan niet te zullen eten van wat ze hem voorzetten. Hij vraagt hun om dit voedsel aan de HERE te offeren. Dat is wat ze dan ook doen. Tot verbazing van het echtpaar stijgt de man naar de hemel in de vlam van het offer.

Wat het Nieuwe Testament betreft is een mooi voorbeeld te vinden in Lukas 24: de geschiedenis van de Emmaüsgangers. Twee leerlingen van Jezus, Kleopas en iemand anders, wellicht zijn vrouw, lopen op de dag van de opstanding naar het dorp Emmaüs. Een onbekende man voegt zich bij hen, ze weten niet dat het Jezus is. Onderweg hebben ze een bijzonder gesprek. Dan naderen ze Emmaüs. De twee leerlingen zeggen tegen de Onbekende: ‘Blijf bij ons, want het is tegen de avond en de dag is gedaald’ (vers 29). Als Hij inderdaad met hen meegaat naar huis, maken zij een maaltijd klaar. Het wonderlijke is, dat dan de Gast opeens de rol van Gastheer op zich neemt: ‘En het gebeurde, toen Hij met hen aan tafel aanlag, dat Hij het brood nam en het zegende. En toen Hij het gebroken had, gaf Hij het aan hen’ (vers 30).

Door de hele Bijbel heen zien we deze vorm van gastvrijheid terug: vreemdelingen worden welkom geheten in huis, ze krijgen daar een maaltijd en een bed aangeboden. In Psalm 23 wordt deze vorm van gastvrijheid beschreven vanuit het oogpunt van de gast, die bij de hemelse Gastheer in goede handen is: ‘U maakt voor mij de tafel gereed voor de ogen van mijn tegenstanders; U zalft mijn hoofd met olie, mijn beker vloeit over. (...) Ik zal in het huis van de HERE blijven tot in lengte van dagen’ (vers 5-6).

Zorg voor vreemdelingen

Niet alleen voor de incidentele gast moet volgens de Bijbel goed gezorgd worden. Ook vreemdelingen die voor langere tijd in Israël wonen, moeten zich welkom weten. In de wetten die Mozes kreeg, gaat het regelmatig over vreemdelingen. Zo mogen Israëlieten de vreemdelingen niet inschakelen om op de sabbat het werk te doen dat zij zelf niet mogen verrichten. God geeft het volk dit bevel: ‘Zes dagen

zult u arbeiden en al uw werk doen, maar de zevende dag is de sabbat van de HERE, uw God. Dan zult u geen enkel werk doen, u, noch uw zoon, noch uw dochter, noch uw dienaar, noch uw dienaar, noch uw vee, noch uw vreemdeling die binnen uw poorten is' (Exodus 20: 9-10). Opvallend is het woordje 'uw', de vreemdeling is 'uw' vreemdeling. Als volk heb je dus een verantwoordelijkheid voor de vreemdelingen in je midden. Je bent hun zorg en gastvrijheid verschuldigd.

In Exodus 22:21 legt de HERE een link tussen de zorg voor de vreemdeling en de geschiedenis van het volk Israël zelf: 'U mag een vreemdeling niet uitbuiten en hem niet onderdrukken, want u bent zelf vreemdelingen geweest in het land Egypte.' Als je uit eigen ervaring weet hoe je als vreemdeling onderdrukt en uitgebuit kunt worden, dan doe je dat zelf andere vreemdelingen toch niet aan? Integendeel, je weet hoe belangrijk het is om goed voor hen te zorgen.

Deze lijn wordt verder uitgebouwd in Leviticus 19. Daar gaat het onder meer over de oogst: 'Wanneer u nu de oogst van uw land binnenhaalt, mag u de rand van uw akker niet helemaal afmaaïen, en wat van uw oogst is blijven liggen, mag u niet oprapen. U mag ook uw wijngaard niet nalopen en de afgevalen druiven van uw wijngaard niet oprapen. U moet ze voor de arme en voor de vreemdeling achterlaten. Ik ben de HERE, uw God' (vers 9-10). En in vers 34 gaat het zelfs niet meer alleen over zorg en gastvrijheid, maar over liefde: 'De vreemdeling die bij u verblijft, moet voor u zijn als een ingezetene onder u. U moet hem liefhebben als uzelf, want u bent zelf vreemdelingen geweest in het land Egypte. Ik ben de HERE, uw God.'

Aan dit alles wordt in Deuteronomium 24 nog toegevoegd dat Israël moet zorgen voor rechtspraak waarin eerlijk recht gesproken wordt, juist ook als het gaat om vreemdelingen en anderen die kwetsbaar zijn: 'U mag het recht van de vreemdeling en de wees niet buigen, en u mag het kleed van een weduwe niet in onderpand nemen, maar u moet eraan denken dat u slaaf geweest bent in Egypte, en dat de HERE, uw God, u vandaar verlost heeft. Daarom gebied ik u dit te doen' (vers 17-18).

Gastvrijheid weigeren is iets vreselijks

Als je dit op je laat inwerken, is het niet verbazingwekkend dat het weigeren van gastvrijheid in de wereld van de Bijbel hoog wordt opgenomen. Als Jezus vanuit Galilea naar Jeruzalem wil reizen en daarvoor de route door het gebied van de Samaritanen kiest, stuurt Hij boden voor zich uit. Het is immers een hele groep die in het volgende dorp zal aankomen. Dan gebeurt er iets ongehoords: ‘Maar zij ontvingen Hem niet, omdat Hij op reis was naar Jeruzalem, waarheen Zijn aangezicht gericht was. Toen de discipelen Jakobus en Johannes dat zagen, zeiden zij: Here, wilt U dat wij zeggen dat er vuur van de hemel moet neerdalen en hen verteren, zoals ook Elia gedaan heeft? Maar Hij keerde Zich om, bestrafte hen en zei: U beseft niet wat voor Geest u hebt, want de Zoon des mensen is niet gekomen om zielen van mensen te gronde te richten, maar om ze te behouden. En zij gingen naar een ander dorp’ (vers 53-56). Voor Jakobus en Johannes is het duidelijk: wie weigert om Jezus gastvrijheid te verlenen, is het waard om te sterven. Zo ernstig is dit gedrag van de Samaritanen in hun ogen.

Jezus heeft al eerder gebrek aan gastvrijheid ondervonden, toen Hij door Simon de Farizeeër was uitgenodigd voor een maaltijd. Je zou zeggen dat dit een vriendelijk gebaar was, maar toen Jezus aankwam, kreeg Hij een onbeleefde ontvangst. Als er een vrouw die slecht bekendstaat binnenkomt en Jezus eer bewijst, kijkt Simon de Farizeeër afkeurend toe. Dan zegt Jezus tegen hem: ‘Ziet u deze vrouw? Ik ben in uw huis gekomen: water voor Mijn voeten hebt u niet gegeven, maar zij heeft Mijn voeten met tranen natgemaakt en met het haar van haar hoofd afgedroogd; u hebt Mij geen kus gegeven, maar vanaf het moment dat zij binnengekomen is, heeft zij niet opgehouden Mijn voeten te kussen; met olie hebt u Mijn hoofd niet gezalfd, maar zij heeft Mijn voeten met zalf gezalfd. Daarom zeg Ik u: Haar zonden, die veel waren, zijn haar vergeven, want zij heeft veel liefgehad; maar aan wie weinig vergeven wordt, die heeft weinig lief’ (vers 44-47).

Geen wonder dus dat de schrijvers van de brieven in het Nieuwe Testament regelmatig oproepen om gastvrijheid te verlenen aan reizigers. Zo schrijft Paulus in Romeinen 12:13: ‘Wees deelgenoot in de

noden van de heiligen. Leg u toe op de gastvrijheid.’ En de schrijver van de Hebreeënbrief lijkt te denken aan Abraham en Sara en aan Manoach en zijn vrouw, als hij schrijft: ‘Vergeet de gastvrijheid niet, want hierdoor hebben sommigen zonder het te weten engelen onderdak geboden’ (Hebreeën 13: 2).

De vreemdeling in de tempel

Het lijkt dan ook op het eerste gezicht vreemd dat er in het tempelcomplex in Jeruzalem een heel duidelijke grens was, tot waar vreemdelingen mochten komen. Deze grens werd aangegeven door een muur rondom de eigenlijke tempel. Op het grote plein buiten deze muur waren niet-Joden welkom. Dit plein werd de ‘voorhof van de heidenen’ genoemd. Het plein is in feite nog steeds te zien op de Tempelberg in Jeruzalem, het is nu het grote plein rondom de gouden Rotskoepel. Op dit plein waren vreemdelingen welkom, maar het terrein voorbij de muur was strikt verboden gebied voor niet-Joden. Archeologen hebben een stuk van deze muur gevonden, daterend uit de periode waarin Jezus leefde. De tempel uit zijn tijd werd verwoest in het jaar 70 na Christus door de Romeinen. Door dit stuk muur weten we, dat er in het Grieks de waarschuwing op te lezen was dat heidenen de doodstraf zouden ontvangen als ze voorbij deze muur zouden gaan.¹

Hoe streng deze regel werd gehandhaafd, blijkt uit Handelingen 21. Daar wordt Paulus ervan beschuldigd dat hij een zekere Trofimus, een niet-Jood uit Efeze, in de tempel gebracht zou hebben. Daarmee zou hij, volgens zijn beschuldigers, ‘deze plaats ontheiligd’ hebben (vers 28). De beschuldiging heeft grote gevolgen: ‘En heel de stad raakte in rep en roer en het volk liep te hoop. En ze grepen Paulus en sleurden hem de tempel uit, en de deuren werden meteen gesloten’ (vers 30).

Je kunt je afvragen, waarom niet-Joden zo streng werden geweerd uit de tempel zelf, hoewel ze in de ‘voorhof van de heidenen’ welkom waren. Daarbij is het goed om te bedenken, dat de etnische grens tus-

1 Alfred Edersheim, *De tempel. De tempeldienst ten tijde van Jezus Christus*, Leiden, 1997, p. 16.

sen Jood en niet-Jood ook gold als de religieuze grens: niet-Joden dienden meestal andere goden dan de God van Israël. Dat zij de tempel van Israëls God niet mochten betreden, is in dat licht niet zo vreemd.

Ronduit hartelijk en uitnodigend is het gebed van koning Salomo, nadat hij de eerste tempel had laten bouwen in de 10^e eeuw voor Christus. Hij spreekt een lang gebed uit, waarin hij vraagt om Gods zegen voor alle mensen die in de tempel komen bidden. In dat kader zegt hij dit: ‘Zelfs ook wat de vreemdeling betreft, die niet tot Uw volk Israël behoort, maar uit een ver land komt omwille van Uw Naam – want zij zullen horen van Uw grote Naam, van Uw sterke hand en van Uw uitgestrekte arm – wanneer hij komt en naar dit huis zijn gebed richt, luistert Ú dan in de hemel, Uw vaste woonplaats, en doe overeenkomstig alles wat de vreemdeling tot U roepen zal, opdat alle volken van de aarde Uw Naam kennen en U vrezen, zoals Uw volk Israël, en erkennen dat Uw Naam is uitgeroepen over dit huis dat ik gebouwd heb’ (1 Koningen 8:41-43).

In Jesaja 56 komt de HERE zelf aan het woord. Hij spreekt over een tijd waarin vreemdelingen Hem zullen dienen en dan zelfs in de tempel zullen komen om Hem offers te brengen en tot Hem te bidden: ‘En de vreemdelingen die zich bij de HERE voegen om Hem te dienen en om de Naam van de HERE lief te hebben, om Hem tot dienaren te zijn; allen die de sabbat in acht nemen, zodat zij hem niet ontheiligen, en die aan Mijn verbond vasthouden: hen zal Ik ook brengen naar Mijn heilige berg, en Ik zal hen verblijden in Mijn huis van gebed. Hun brandoffers en hun slachtoffers zullen welgevallig zijn op Mijn altaar. Want Mijn huis zal een huis van gebed genoemd worden voor alle volken’ (vers 6-7).

Eén van de vreemdelingen die in de ‘voorhof van de heidenen’ moet zijn geweest, is de Ethiopische minister van financiën waarover we lezen in Handelingen 8. Op de één of andere manier is hij geboeid geraakt door de God en godsdienst van Israël. Hij maakt een pelgrimsreis naar Jeruzalem. Daar koopt hij een boekrol, waarin hij verdiept is op de weg naar huis. Het is de rol van Jesaja, hij is aangekomen bij hoofdstuk 53. Door goddelijke leiding ontmoet hij de evangelist Filippus, die hem vertelt over Jezus. De man wordt gedoopt en reist

met blijdschap verder naar zijn land. Die blijdschap wordt ongetwijfeld nog veel groter als hij drie hoofdstukken verder is en de beloften voor vreemdelingen leest die er in Jesaja 56 staan.

Jezus zelf laat zien dat God alle volken op het oog heeft, wanneer Hij zijn leerlingen de wereld in stuurt met de zendingsopdracht: ‘Ga dan heen, onderwijs al de volken, hen dopend in de Naam van de Vader en van de Zoon en van de Heilige Geest, hun lerend alles wat Ik u geboden heb, in acht te nemen’ (Mattheüs 28:19). Ieder mens, uit welk volk dan ook, is welkom bij Hem.

Gasten in de samenkomst van de gemeente

In dit licht is het niet verrassend dat Paulus in zijn eerste brief aan de gemeente in Korinthe spreekt over gasten in de samenkomst van de gemeente. Het gaat dan niet over christenen uit andere plaatsen, maar over ‘niet-ingewijden of ongelovigen’. Paulus beschrijft in 1 Korinthe 14:23-25 hun bezoek als iets dat heel regelmatig voorkomt: ‘Als nu de hele gemeente samen zou komen, en allen spraken in andere talen, en er kwamen niet-ingewijden of ongelovigen binnen, zouden zij dan niet zeggen dat u buiten zinnen bent? Maar als allen zouden profeteren, en er kwam een ongelovige of niet-ingewijde binnen, dan zou die door allen overtuigd en door allen beoordeeld worden. En zo worden de verborgen dingen van zijn hart openbaar, en zo zal hij zich met het gezicht ter aarde werpen en God aanbidden, en verkondigen dat God werkelijk in uw midden is.’

Het gaat hier dus over het bezoek van ‘niet-ingewijden’ of ‘ongelovigen’. Blijkbaar zijn dat twee verschillende soorten gasten. Bij ‘ongelovigen’ gaat het om mensen die geen christen zijn. Maar wie zijn de ‘niet-ingewijden’? De Willibrordvertaling spreekt van ‘buitenstaanders’, de NBG-vertaling van 1951 noemt hen ‘toehoorders’. Bij deze groep gaat het waarschijnlijk om mensen die interesse hebben in het christelijk geloof, maar nog niet de stap hebben gezet om zich toe te wijden aan Christus.² Kort samengevat: het gaat om niet-gelovigen en nog-niet-gelovigen.

2 Aldus Leon Morris, *1 Corinthians*, Tyndale New Testament Commentary, Leicester, Groot-Brittannië, 1985, p. 191.

Om deze verzen te begrijpen, moeten we ze plaatsen in het kader waarin Paulus ze schrijft. Het gaat in de hoofdstukken 12, 13 en 14 over de gaven van de Heilige Geest: datgene wat iedere gelovige krijgt om daarmee het geheel te dienen. Zo is er bijvoorbeeld de gave van onderwijs: sommige mensen kunnen goed onderwijs geven en daarmee de hele gemeente helpen. Ook is er de gave van dienstbe-ton: sommige mensen hebben, meer dan anderen, oog voor de ma-nier waarop je mensen kunt helpen (zie ook Romeinen 12:6-8). In Korinthe waren de christenen vooral onder de indruk van heel bij-zondere gaven, zoals de gave van het ‘spreken in tongen’, het spreken in een onverstaanbare, hemelse taal. In het Grieks, de taal waarin het Nieuwe Testament geschreven is, is er één woord dat je zowel met ‘tong’ als met ‘taal’ kunt vertalen. Het ‘spreken in tongen’ zou dus hetzelfde kunnen zijn als het ‘spreken in talen’. In de samenkomsten van de gemeente was het blijkbaar gebruikelijk dat de gelovigen, vervuld met de Heilige Geest, in onverstaanbare talen spraken. Zo ge-beurt dat nog steeds in kerken die ‘charismatisch’ genoemd worden. Paulus verbiedt dit niet, maar geeft wel een gevaar aan: als er gasten ‘van buiten’ komen, die (nog) niet gelovig zijn, begrijpen zij niet wat er gezegd wordt en wat er gebeurt. Ze zullen zeggen dat de christenen ‘buiten zinnen’ zijn, dat ze niet goed bij hun hoofd zijn. Paulus vindt het duidelijk heel erg als dat gebeurt.

Waar hij dus voor pleit, is om niet in tongen te bidden, maar om te profeteren. Hoe deze profetie plaatsvond in zijn tijd, is niet helemaal duidelijk. In ieder geval gaat het bij profetie altijd om woorden die door mensen worden uitgesproken, maar die duidelijk van God af-komstig zijn. Vandaag de dag is het in evangelische kringen niet on-gebruikelijk dat mensen profetieën uitspreken over anderen. Dat ge-beurt niet alleen binnen evangelische gemeenten, maar ook in de meer charismatische stromingen binnen de gevestigde kerken. Al biddend kan de één een gedachte of een beeld krijgen, dat hij of zij doorgeeft aan de ander. Deze ander kan dit herkennen als een woord dat van God komt. Mogelijk functioneerde dit ook zo in Korinthe.

Overigens kan profetie zeker ook plaatsvinden in de prediking. Het komt met grote regelmaat voor dat mensen die een preek horen, ver-wonderd zijn omdat in die preek precies datgene wordt gezegd wat voor hen van belang is. Op die manier kunnen mensen ervan over-tuigd zijn, dat God hen op het oog heeft en hen heel persoonlijk aan-spreekt.

Uit deze Bijbelverzen worden een paar dingen duidelijk. Ten eerste acht Paulus het volkomen normaal dat er in de samenkomst van een christelijke gemeente mensen aanwezig zijn die niet of nog niet geloven. Hij vindt het belangrijk wat er in die samenkomst met hen gebeurt. Begrijpen zij wat er wordt gezegd? Voor Paulus is dat een prioriteit. Bovendien vindt hij het van het allergrootste belang dat de gasten zelf mogen ervaren dat God aanwezig is in de samenkomst, en dat Hij ook voor deze gasten een persoonlijke boodschap heeft. Dit laatste blijkt met name uit het hiervoor genoemde vers 25: ‘En zo worden de verborgen dingen van zijn hart openbaar, en zo zal hij zich met het gezicht ter aarde werpen en God aanbidden, en verkondigen dat God werkelijk in uw midden is.’

Paulus heeft dus een heel hoog doel, als het gaat om het bezoek van gasten aan de gemeentesamenkomst. Hij roept de gemeente in Korinthe op om er goed over na te denken hoe hun diensten op gasten overkomen. Met andere woorden: hoe de dienst overkomt op niet-of nog-niet-gelovigen is een criterium voor de manier waarop je de dienst invulling geeft.

Goed beschouwd is dat nogal wat! Hoeveel plaatselijke kerken zouden zich in onze tijd afvragen wat een niet-gelovige ervaart in hun diensten? En als zij zich dit al afvragen, zouden zij dan ook bereid zijn om het aan deze bezoekers zelf te vragen? En als zij het vragen, zouden zij dan ook bereid zijn om de dienst kritisch onder de loep te nemen, als die niet begrijpelijk is voor bezoekers ‘van buiten’, en als daarin voor hen niet merkbaar is dat God zelf aan het Woord komt? Deze vragen zijn precies de vragen die centraal staan in het onderzoek in dit boek.

Conclusies

Gastvrijheid is voor een christelijke gemeente van het allergrootste belang, omdat het een centrale kernwaarde is in de Bijbel. Gods hart gaat uit naar ieder mens. Zoals in het visioen van Jesaja alle volken zich voegen in de eredienst van Israël, zo mag je er als christelijke gemeente naar uitkijken dat niet- of nog-niet-gelovigen vieringen willen meebeleven, zullen begrijpen wat er wordt gezegd en zullen merken dat God zelf aanwezig is.

Hoe is het om een kerkdienst mee te maken, als je zelf niet kerkelijk bent? Voel je je welkom? Kun je volgen wat er wordt gezegd? Spreekt de muziek je aan? Ervaar je iets van God of het goddelijke? René van Loon deed hier onderzoek naar. Vijftig plaatselijke kerken (katholiek, protestants en evangelisch) nodigden gasten uit van buiten de kerk. 152 mensen bezochten een dienst, van Terneuzen tot Leeuwarden, en vulden een vragenlijst in. In dit boek werkt de auteur de resultaten van het onderzoek uit. Daarnaast reflecteert hij erop en vraagt zich af wat de kerk hiermee kan. Ook geeft hij aan hoe een plaatselijke kerk zelf een dergelijk onderzoek kan doen.

René van Loon is predikant in de Protestantse Kerk, verbonden aan wijkgemeente De Samaritaan in Rotterdam-Centrum. Eerder publiceerde hij onder meer *Kerk voor de buurt* en *Lente in de kerk*.

‘Een waardevolle bijdrage voor parochies en gemeentes die meer uitnodigend en verwelkomend willen zijn.’

TIM SCHILLING & MIRJAM SPRUIT,
CENTRUM VOOR PAROCHIESPIRITUALITEIT

‘Dit is een heel belangrijk boek voor elke kerk die gastvrij wil zijn. Warm aanbevolen!’

STEFAN PAAS, HOOGLERAAR MISSIOLOGIE
& VASTE GAST ‘DE ONGELOOFLIJKE PODCAST’

NUR 711

ISBN 978 90 435 4249 4

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT